

Att börja om från början i en ny trädgård

Christina Gyllensvaan
text och foto

Att byta trädgård är en omvälvande upplevelse. Det innebär både ett hjärtslitande avsked och en lovande början på ett nytt trädgårdsliv.

För en trädgårdsmänniska är det ofta betydligt svårare att lämna en älskad trädgård än att flytta ifrån huset man bott och trivts i. Det har nog med tidsperspektivet att göra. Huset kan man visserligen ha lagt ner mycket arbete på; målning, tapetsering, byte av golv, tak osv. Men när renoveringen väl är gjord är resultatet slutgiltigt. De förändringar som följer sedan är oftast till det sämre; tidens tand gör sitt med slitage som flagnande fönsterfärg, tapeter som bleknar och blir solkiga eller omoderna, takpannor som behöver bytas ut, puts som vittrar sönder. Förfallet tar vid – och till slut måste man börja om från början igen. . .

Men om husets tidsaxel är negativ så är trädgårdens istället positiv. De växter man har planterat utvecklas för varje år som går och istället för att vara statisk omformas trädgården hela tiden – till det bättre! Varje växt man sätter är ju förknippad med drömmar om hur den ska se ut i framtiden, särskilt de vedartade som har en så stor potential som rumsskapare. En nysatt häck har kanske inget riktigt värde förrän efter ett tiotal år, men i trädgårdsägarens tankevärld är den redan vid planteringen ett mentalt skydd mot både insyn och hårda vindbyar. Och det som för en utomstående betraktare bara är en pinne som är smalare och ynkligare än den käpp som stagar upp den, kommer om femton år vara ett verkligt blickfång när trädet spelar ut hela sitt register och bjuder på skönhetsupplevelser av sällan skådat slag.

När man lämnar sin växande trädgård smulas alla dessa drömmar sönder. Även om trädgården lever vidare i någon annans kärleksfulla vård och den gamla trädgården ersätts av en ny så blir separationen ändå inte mindre smärtsam.

Tre trädgårdar har kommit och gått i mina drömmar, och av den stela ryggen och de valkiga nävarna att döma har de även existerat i verkligheten. Den första var en mycket smal och brant storstadstomt fylld med sprängsten och flankerad av kulturminnesmärkta gamla ekar. Trädgårdsarbetet fick ske på skrå – ett ändlöst bygge av terrasser och trappor där allt som skulle upp på tomten fick transporteras med ok i hinkar. Det var aldrig aktuellt att ens fundera på att skaffa skottkärra. Förbipasserande gjorde jämförelser med Babylons hängande trädgårdar. Beslutet att flytta togs i slutet av november ett år

med ovanligt tidig tjäle. Växterna satt redan hårt fjättrade i den frusna marken. Av många syntes inget annat spår än den ensamma namnetiketten. När vi kom hem efter den öppna husvisningen och i nysnön såg spåren av hundra par fötter som urskillningslöst trampat runt på varenda horisontell fläck av tomten, kändes det som om både jag och trädgården blivit grovt förolämpade. Flyttlasset gick redan under vintern – så att gräva upp och ta med växter till den nya trädgården var (nästan) en omöjlighet. Naturligtvis hade vi kunnat komma överens med köparen om att vi fick hämta en del av växterna till våren, men med tanke på att vi flyttade 50 mil bort kändes det inte genomförbart. Några riktiga favoriter tinades upp ur jorden med hjälp av flera kannor varmvatten (varmt, men inte hett) – ett tidsödande arbete som visserligen fungerade, men knappast kan rekommenderas i större skala.

Nästa trädgård var stor, stenig och vidsträckt, kustnära och därför utsatt för slagregn, salta vindar och den långvariga sommartorka som man ofta har precis i kustbandet där regnmolnen inte släpper ner sitt innehåll förrän de har nått en bit in över land där marken börjar höja sig. Där kunde jag antligen köra skottkärra och hann slita ut flera stycken på att frakta sten från blivande rabatter till nya och befintliga murar. Redan innan de nya läplanteringenarna hunnit växa till sig och börjat ge skydd, var det dags att flytta igen – men denna gång blev det en långsam och successiv flytt som spände över mer än ett år och bara 8 kilometer bort. Växterna fick flytta en och en vid den för växten mest optimala tiden. På det sättet blev den nya trädgården ganska snabbt ”inbodd” med många gamla bekanta i rabatterna redan från början. Att det dessutom var en äldre trädgård med höga häckar, fullvuxna träd och en fantastisk kvalitet på jorden, gjorde naturligtvis också sitt till. Efter att på de båda tidigare tomterna alltid ha fått slita med att omfördela sten, kunde jag nu gräva hur djupt som helst utan annat motstånd än enstaka trädrötter. Men till denna lätthanterliga och trivsamma trädgård hörde ett hus som med ändrade familjeförhållanden blev alldeles för stort för oss. Eftersom alternativet att lyfta av en våning verkade alltför drastiskt började vi leta efter ett alternativ.

Vi tittade på allt från pittoreska gårdar, gamla kvarnbyggnader med ån rinnande intill knuten och charmiga innerstadshus med pyttesmå trädgårdar. Med två trädgårdsfantaster i familjen hade vi många önskemål när det gällde tomten samtidigt som vi inte gärna ville att barnen återigen skulle behöva ryckas upp ur sin miljö och flytta ut på landet. Mina år med den kustnära gården hade dessutom gjort mig tveksam till att ha alltför stora ytor att ta hand om. Visst är det

roligt att kunna arbeta med ett större perspektiv; att anlägga dungar eller till och med ett arboretum, forma terrängen med traktor, skapa vyer och genomblickar. Men när man är lika intresserad av "det lilla", d.v.s. perenner och lökväxter som av träd och buskar och föredrar att ägna sig åt meditativ manuell rensning och kantklippning framför att hantera röjsåg, lie och trädgårdstraktor, är det bättre att ha en tomt med lite blygsammare mått.

Valet föll till slut på ett fult men ändamålsenligt suterränghus på gångavstånd från det område vi tidigare bott i. Tomten på 1 400 m² sluttade svagt mot nordväst. På ett par ställen höjde sig släta berghällar ovan jord. De befintliga träden var få och inte direkt de som stod överst på vår önskelista; en stor björk, en gran och ett fågelbär. En tall kikade nyfiket in genom det ena köksfönstret och en gänglig rönn tryckte sig mot det andra – vilket innebar att man inte kunde se ut...

Vi skrev köpekontrakt och annonserade ut vårt gamla hus till försäljning. Redan vid den första kontakten med mäklaren gjorde vi klart att vi skulle ta med oss en massa växter vid flytten. Alla vedartade växter räknas som "fast" egendom och om man vill gräva upp och ta med sig några av dem, måste man göra upp det i avtalet med köparen. Men vi valde att redan i annonsen tala om att en hel del av växterna inte ingick i försäljningen. Det hade faktiskt den effekten att en del av dem som kom och tittade på huset var mycket nyfikna på trädgården.

Vis av skadorna från vår första husförsäljning när trädgården blivit så nedtrampad, avböjde jag att ha någon allmän visning trots att mäklaren hävdade att det skulle innebära färre spekulanter. Är man verkligen intresserad av ett hus som är utannonserat ringer man väl och beställer tid för visning? Visserligen innebär det en del extra arbete för mäklaren som bara kan visa huset för några familjer i taget – men de intresserade får en bättre möjlighet att undersöka hus och trädgård noggrant och få svar på alla sina frågor. Det var egentligen slumpen som styrde att huset annonserades ut i början av maj när trädgården var som mest till sin fördel och bidrog till att intresset för huset blev större än vad både vi och mäklaren hade väntat oss. Har man en fin trädgård (vilket i stort sett alla trädgårdsamatörer har – var inte för blygsamma!) ska man absolut inte underskatta värdet av den även om man säljer vid en mindre fördelaktig tid på året. Då är det extra viktigt att i annonsen få med några bra vyer av trädgården när den är som praktfullast. Vid en visning i januari när träden bara är nakna skelett och snön ligger djup över rabatter, stenläggningar och gräsmattor är det ju omöjligt att föreställa sig hur frodigt, vackert och överdådigt det är under sommarhalvåret. Idag när

trädgårdsintresset spritt sig till många finns det faktiskt köpare som prioriterar en uppvuxen trädgård framför parabol och nyinstallerad värmepump och som inser just detta med tidsperspektivet. Värmepumpen kan man lätt komplettera huset med när som helst – för att få en lummig trädgård måste man dels lägga ner mycket arbete och förmodligen tar det minst 10 år innan den är en realitet!

Så småningom stod vi med en köpare som accepterade ett inflyttningsdatum en månad senare än vårt tillträde till det nya huset, vilket innebar att vi hade en månad på oss att flytta växter och bohag och städa ur huset. Med tanke på alla växter som skulle flyttas var det i kortaste laget, men den vänliga damen vars hus vi köpt gav oss tillåtelse att börja med våra förberedelser på tomten några veckor innan. Hon var faktiskt bara glad över att slippa klippa gräset på de ytor vi tog i besittning.

Under försommaren grävde vi upp lökväxter successivt allteftersom de vissnade ner och förvarade dem tillsammans med namnskylden i papperspåsar i boden. Lökar är ju lättflyttade just vid den tiden och vissa mår till och med bättre av att bli uppgrävda och torka upp ordentligt (särskilt tulpaner) under sommaren än att bli lämnade i jorden.

Andra växter som också vissnar ner efter blomningen krukades in för att vi inte skulle glömma bort att få dem med oss på sensommaren när man inte ser minsta spår av t.ex. sippor (*Anemone nemorosa*), hundtandsliljor (*Erythronium*), svalört (*Ranunculus ficaria*), tolvgudablomma (*Dodecaheon*), *Trillium*, tandrot, många *Corydalis* och *Dicentra*, *Sanguinaria* osv.

På den nya tomten röjde Leif av en del av gräsmattan där skott från grannens syrénhäck och stora kvastar av gullris sköt upp vid stenmuren mot tomtgränsen. Markduk (inköpt på bygg-

Den gamla trädgården finns inte längre, för många av växterna har flyttat med oss. Andra, bland annat den skira gleditsian, står kvar och bildar stomme i någon annans nya trädgård.

I de två tillfälliga bäddarna, som ligger ovanpå den befintliga gräsmattan, planterar vi ut alla de växter vi flyttat med oss.

Det ska bli spännande att se vad det kan bli av vår väldiga stenhög. . .

handeln) rullades ut som skydd mot underliggande rötter och rotogräs. Överblivna betongplattor lades över kanten på markduken ut mot gräsmattan. Innanför plattorna lades sedan en ram av torvblock, som förankrades med korta bitar av armeringsjärn som stacks genom blocken. Sedan fyllde vi ramen med en blandning av torv, kogödsel, barkmull och grus. Våra blivande grannar började redan undra vad det var för konstigt folk som skulle flytta in i huset när de

såg torv- och grushögarna torna upp sig på garageuppfarten.

Förra sommaren var ovanligt torr och växterna vi skulle flytta var därför inte i allra bästa kondition. Då är det bra att vattna dem ordentligt några dagar innan man tänker gräva upp dem. Vi har väldigt mycket "bladperenner" som *Hosta*, *Heuchera* och *Tiarella*. De repade sig väldigt fort efter flytten och växte nog till sig betydligt bättre än om de hade fått stå kvar i den gamla trädgården för den nya jordblandningen var så lucker och näringsrik. Dessutom vattnade vi bäddarna ordentligt varje dag. Eftersom vi flyttade så kort bit kunde vi gräva upp växterna i omgångar, ställa dem med bar jordklump i backar eller direkt på släpvagnen, köra dem till den nya trädgården och plantera ut dem innan de ens varit uppgrävda i ett par timmar.

Flyttar man längre får man planera på ett annat sätt. Om man ska ta med sig väldigt mycket växter är det både tidsödande och opraktiskt att krukta in allt. Dessutom är det svårt att få tag på så många (och stora) krukor som behövs. Då är det bättre att prata med någon plantskoleägare och be att få låna backar som man kan rotslå växterna direkt i. Man kan lägga tidningar i boten för att inte jorden ska åka tvärsigenom. Buskar och mindre träd (de större får man nog tyvärr lämna kvar även om det svider i själen!) kan

man sätta i plastsäckar med lite fuktig torv runt rotklumpen.

Det är viktigt att märka de växter man tar med sig tydligt. I den gamla trädgården känner man ofta igen dem för att de har en koppling till den plats de är planterade på. Det är inte så svårt att komma ihåg att trilliumen under magnolian är en *T. albidum* – men när hundratals olika växter står tätt tillsammans i en tillfällig odlingsbädd utan något som helst system är det inte så lätt att komma ihåg vilken *Trillium* man satt var. Till slut blev det dags för oss att flytta efter växterna. Men strax innan flyttbilen kom med alla våra saker fick grannarna ytterligare något att fundera över. Två lastbilar kom och tippade av ett par lass med blandad sprängsten intill huset, från lätthanterliga mindre stenar till stora block som man inte skulle kunna flytta utan hjälp av maskiner. Inte långt från huset sprängdes grunden för det som skulle bli Varbergs nya evenemangshall och bilarna gick i skytteltrafik däriifrån med sprängmassor. Eftersom det var kortare väg till vår tomt än till området där massorna skulle tippas, var det inte svårt att övertala chaufförerna att lämna av ett par lass hos oss. Vilken guldgruva för den kommande trädgårdsanläggningen!

Vi lämnade faktiskt inte den gamla trädgården som ett skövlat slagfält efter uppgrävningen av alla växter vi tog med oss. De sista dagarna innan de nya ägarna tog över planterade vi ut hostor och iris som vi grävt upp i den nya trädgården och en massa andra perenner som vi fått av goda vänner. Den allra sista dagen fick vi hjälp av ett par trädgårdsvänner (tack Brita och Hans!) med att rensa, kantskära och snygga till så att trädgården var lika "städad" som huset vid överlämnandet.

När jag i augustiskymningen gick runt i trädgården en sista gång var den redan så förändrad att den inte riktigt var min längre. Men den asymmetriska magnolian som blivit knäckt av snötyngden året innan såg ut att behöva hjälp för att bli ett träd igen. Tegelväggen mot norr skulle bli så fin med sina tio vårblomande klematis. Några av dem svingade sig redan flera meter upp på sina numera osynliga armeringsmattor. De nyplanterade behövde fortfarande hjälp för att hitta fäste för rankorna. De gamla äppelträden som bildade en sorts berså måste klippas ur försiktigt så att man inte slog huvudet i frukten när man reste sig från trädgårdsbordet. Gleditsian (*G. triacanthos* 'Sunburst') fordrade också ständig ans för att grenarna inte skulle hänga som en fotsid gyllene kjol över mattorna av timjan och små nävor. Trädgården behövde någon som gav den tid och omsorg – men det skulle inte längre vara jag.

I kommande nummer av TA berättar jag hur vår nya trädgård tar form

Andra året i trädgården

Christina Gyllensvaan
text och foto

Under den andra säsongen i den nya trädgården började både vi och våra växter känna oss lite mera hemma.

Om vad som hände under det första året i trädgården kunde ni läsa i TA 2:2005.

Det första året i trädgården var rätt hektiskt, men vi kände oss ändå ganska nöjda. Mycket hann bli gjort och roligt var det. Vi hade betydligt mindre hopp om att prestera så mycket under den andra säsongen. Hela våren ägnade vi åt att förbereda riksmötet i Halland och hann inte göra så mycket i trädgården. Men vi använde vår nya uteplats flitigt och kunde därifrån njuta av den spirande våren. Det kändes som om det varit ett klokt beslut att börja trädgårdsanläggandet med en trivsamt uteplats nära huset. Det var den yta vi saknade allra mest innan den var färdig. Har man ingenstans att sitta och äta, vila och umgås utomhus är man ju bara i trädgården när man aktivt jobbar i den och känner sig aldrig riktigt "hemma".

När riksmötet väl var överstökat var vi så trötta att vi tog två veckors semester med barnen i Grekland. När vi kom hem var det rödglödga högsommar som rätt snart övergick i en blek och kylig kopia av "riktig" sommar. Perfekt anläggningssäder.

Bänkgården

Som trädgårdsamatör behöver man förökningsytor – ett ställe där man samlar sina frösådder, sticklingar och även nya plantor i väntan på

plantering. Har man inte det hamnar det lätt förlupna krukor lite här och där, man glömer bort att vattna dem och har ingen riktig överblick. Redan från början bestämde vi att vår bänkgård skulle ligga bakom garaget som skiljer en långsmal del av tomten från resten av trädgården. När vi flyttade in var där bara gräsmatta och några förvuxna enbuskar.

Men vi ställdes inför två problem. Dels ligger grannens hus väldigt nära vår tomtgräns på den sidan, med ytterdörr och köksfönster åt vårt håll. De har själva en mycket strikt ordning i trädgården, så man kände liksom på sig att utsikten över våra kallbänkar inte skulle glädja dem nämnvärt. Dessutom är läget rakt i söder med garageväggen som värmande rygg i norr. Det skulle nog bli lite väl gassigt och hett för krukodling.

1. Bakom garaget (till höger i bild) var det bara gräsmatta. Efter renoveringen har garaget putsad fasad istället för mexiteglet. Det platta taket är utbytt mot ett vanligt sadeltak.

2. Gräsmattan skalas bort. Det låga staketet mot grannstomten får vara kvar.

3. Den nysatta lärkhäcken mot parkeringen och grannarna är fortfarande gles. Grannhusets entré ligger väldigt nära tomtgränsen. I bakgrunden skymtar hönsgården med ett tillfälligt solskydd.

Detta löstes i två steg. Längs tomtgränsen och mot parkeringen planterade vi en häck av europeisk lärk, *Larix decidua*. Det är ingen vanlig häckväxt i Sverige, men den förekommer rätt allmänt i Danmark. De smala och oerhört täta häckar vi sett på Horsabäckens plantskola i södra Halland inspirerade mycket. Det ljus klargröna utsprånget på våren är en riktig klorofyllchock. Lärk brukar inte finnas i det ordinarie häcksortimentet i plantskolan, så vi beställde våra plantor redan under hösten för att få dem tidigt på våren. Har man bara lite tålamod kan en bra plantskola alltid ordna fram det man vill ha. **Mot parkeringen** sparade vi ut en öppning i häcken, så att man ska kunna komma direkt in i bänkgården utan att behöva gå in i trädgården och runt garaget. Leif göt också fast stolpar för

en framtida grind/port, så att man ska kunna stänga om sig mot väster. På bilderna är stolparna väldigt höga, men de ska kapas till lagom höjd när vi väl kommit fram till hur vi vill ha grinden.

Eftersom lärken blir ett stort träd växer den fort och behöver klippas en hel del. Jag var flitig med sekatorn hela sommaren för att tvinga fram så mycket skottbildning som möjligt. Förhoppningsvis når häcken manshöjd rätt fort, så att grannarna slipper se våra bänkar och vi får lite välbehövlig skugga.

När gräsmattan hade skalats av från hela området gjorde vi precis som på vår innergård, lade på en markduk och fyllde på med ett tjockt lager krossgrus. Det ser både prydligt ut, är lätt att fylla på om det skulle behövas och släpper

4. Så här friskt gröna är de välklippta lärkhäckarna på Horsabäckens Plantskola när de bryter på våren.

5. I förgrunden de båda nya sticklingsbänkarna.

6. På "sänggavlarna" blommar klematisarna redan under den första säsongen trots att de klipptes ner flera gånger under våren och försommaren för att uppmuntra dem att bilda bra rotsystem.

igenom regn- och smältvatten så att det snabbt rinner undan.

Ut från garageväggen byggde Leif fyra bänkar i tryckimpregnerat trä. Med en bredd på 130 cm får det plats två plantbackar i bredd i dem, plus lite extra utrymme för händerna när man lyfter i och ur dem. För att det inte skulle bli för varmt och soligt fick varje "säng" en gavel mot söder; en grov armeringsmatta monterad mellan två höga sängstolpar. Vid varje sådan huvudgård planterades två klematis av *viticella*-typ, d.v.s. sådana som klipps ner varje år. På det sättet kommer bänkarna att skuggas under sommaren. På vintern däremot kan ljus och luft cirkulera så att det inte blir för fuktigt. Städsegröna sticklingar kommer visserligen att behöva skuggas vintertid, men de tillhör inte majoriteten av det vi odlar i kruka. Skulle vi någon gång behöva extra solskydd är stolparna lika höga som takfotshöjden på garaget så att man enkelt kan spänna en sänghimmel i form av skuggväv över bänken.

I den smala delen av bänkgården som är lite skuggigare och som gränsar till hönsgården, byggdes två fristående lite högre bänkar med sluttande sidor som man kan lägga glas över. De kan användas till sticklingsföroökning, vissa frösådder och känsliga småplantor.

Eftersom mjukt, ljummet vatten är idealiskt att vattna med kapade vi av stupröret från garagetaket och ställde en stor tunna där som samlar upp regnvattnet. Det är behändigt att bara kunna sänka ner vattenkannen där när man tar sig en rundvandring för att se hur växterna mår.

Vi hann inte utnyttja bänkgården så mycket under den gångna säsongen, men i år har vi börjat frösa lite igen efter ett uppehåll på några år. Då är det skönt att veta att man har någonstans att göra av plantorna när det är dags för utskolning.

Entrén

Redan när vi flyttade in tyckte vi att den asfalterade parkeringsytan mot gatan var på tok för stor. Vi har ju bara en bil och eventuella gäster kan lika gärna parkera längs gatan som inne på tomten. Arbetet med att bryta upp en del av asfalten påbörjades när dottern i huset hade projekt dagsverke i skolan. De fick i uppdrag att samla in pengar till välgörande ändamål genom att utföra sysslor mot skälig betalning. Klasskompisarna som rensade ogräs, klippte gräs och passade barn tyckte att Filippas uppdrag att bryta upp asfalt var betydligt tuffare. Med slagborrmaskin borrarde hon en rad hål tätt, tätt längs en linje uppritad på asfalten. Sedan gick det förvånansvärt lätt att med hjälp av slägga, spett och kofot bryta upp asfalten. Eftersom större delen av den uppbrutna ytan skulle bli plantering fick en del av sanden som legat under asfalten grävas bort. För att den kvarvarande asfalten inte skulle bli skadad i ytterkanten göt Leif en låg betong-

kant som stöd och avslutning på parkeringen. För att få en tydlig gräns mellan gaturum och trädgård satte vi en idegranshäck, *Taxus cuspidata* 'Adams', mot parkeringen och några meter i vinkel längs tomtgränsen. Det hörnet vetter mot sydväst som är det mest utsatta läget här på västkusten. Det tar visserligen några år innan häcken verkligen skyddar oss mot insyn och vindbyar, men för att få den tydliga strukturen mellan utanför och innanför kändes det självklart att välja en vintergrön häck.

När man kommer till oss kör man uppför en backe där vårt hus ligger nästan rätt fram vid vändplanen. Gaturummet är lite slapp och formlost sedan grannens stora vackra silvergran sågades ner förra året. Det finns ingen höjd och stadga längre. För att göra något åt det ville vi ha ett riktigt utropstecken i vårt hörn mot gatan – ett träd som kunde tillåtas att ta höjd, men helst inte så mycket bredd. Under vårens resa till Holland besökte vi Esvelds plantskola i Boskoop. I visningsträdgården stod ett smalt och högt, perfekt pelarvuxet tulpanträd, *Liriodendron tulipifera* 'Fastigiatum', som såg gammalt och knottigt ut, men visade sig vara förhållandevis ungt. Lyckligtvis hade de ett exemplar till salu som nu är planterat innanför idegranshäcken och samlar krafter för att i framtiden regera vårt gaturum.

Som sällskap till tulpanträdet, innanför häcken, ville vi ha något lite formellt som ser tilltalande ut året runt. Det här är ju det första man möter när man kommer in i trädgården. I en plantskola vi besökte stod fem stora buxbomsklot lite på undantag på friland – tufsiga och bortglömda av sekatorn, men ändå ganska täta. Vi fick ett bra pris på allihop och åkte direkt hem och planterade och friserade. Efter stubbningen var de inte fullt så imponerande, men det ska nog inte ta så många år innan de ger hörnan lite barockprägel. Ytorna mellan och kring kloten täcks nu av en

7. Den stora ödsliga asfaltsytan bryts upp.

8. Två låga stenbäddar byggs upp på vardera sidan om entrén till gården.

9. Stenbäddarna planteras med både stenpartiväxter och lite större perenner och gräs.

10. Från gatan syns den nysatta idegranshäcken knappt ännu.

Tulpanträdet i hörnet kommer tids nog skvallra om att här bor det trädgårdsfanatiker...

11. Gången mot den nedre delen av trädgården är rak till en början...

12. ...men bromsas av "åsen" och svänger in mot mitten av tomt. Hela gången är numera täckt med grus istället för den bruna barken.

del av min färgglada samling av olika sorters *Heuchera* (alunrot), som också de är vackra under en ganska stor del av året, våren undantagen. Men då får man istället njuta av alla vårlökar som planterats in i alunrotsmattan.

På en del av den resterande yta som skulle röjas låg resterna av vår stora hög med sprängsten kvar. En del sten flyttades till en tillfällig lagringsplats lite längre in i trädgården – medan resten inkorporerades i anläggningen. Hade vi

13

14

inte haft tillgång till stenen hade partiet nog blivit rätt annorlunda. När vi året innan satt och skissade på vår trädgårdsplan planerade vi att ha en gång som slingrade ner längs slänten genom ett skyddande buskage på båda sidorna. Delen närmast tomtgränsen fick också det utförandet, men på andra sidan gången, mot planket, använde vi oss av stenen för att bygga upp två ca 40 cm höga upphöjda odlingsbäddar som fylldes med sten, grus och en del av sanden vi grävde

bort under den gamla asfalten. Här och där i planteringsytan lät vi större stenar sticka upp – vissa med den flata sidan upp för att vi skulle ha något att kliva på vid rensning och skötsel, andra lutande för att antingen samla upp vatten åt växter som vill ha lite extra fukt eller tvärtom få små överhäng, där fuktkänsliga växter skulle kunna få skydd mot vätan. Värmen som magasineras i stenarna under dagen kommer också växterna till godo under natten. Det ser man tydligt på våren när snön har tinat i en ring runt alla stenar, medan övriga ytor fortfarande är snötäckta.

Nu planterades inte de upphöjda bäddarna med enbart utpräglade stenpartiväxter, för planket hade sett lite monotont ut om alla växter hade varit låga. I bakkant satte vi bland annat ett par olika luftiga gräs; *Stipa pulcherrima* (litet fjädergräs) och *Molinia caerulea* 'Moorhexe' (blåtåtel). En pelarformad rödbladdig *Berberis thunbergii* 'Helmond Pillar' planterades för att ge lite höjd och stadga åt det hela, liksom eldtornet *Pyracantha coccinea* 'Soleil d'Or' som blir helt täckt med lysande solgula bär på hösten. Några lite större torktåliga perenner som *Origanum laevigatum*, *Perovskia* 'Filigran' (en finflikig namnsort) och *Eryngium bourgatii* (spansk martorn) fick vi också plats med. För övrigt fylldes bäddarna med olika små *Dianthus* (nejlikor), lågvuxna *Geranium* (nävor), *Saxifraga* (bräckor), andra småväxter och flera grupper med *Crocus* och andra vårblostande lökväxter. Ett par klematis som vi året innan satte på gårdssidan kommer i sinom tid att välla över även på utsidan av planket och mjuka upp den strama linjen.

På den andra sidan av gången blev det mer som vi hade tänkt från början. Efter att gräsmattan skalats bort blandade vi upp den befintliga jorden med torv, kogödsel och grovt grus. För att hålla emot i slutningen placerades stora stenar och torvblock in i kanten mot gången. Det blev mer sten än torvblock, dels p.g.a. tillgången, men också för att minimera torvkanterna i trädgården. De har en lite konstlad och onaturlig karaktär som jag inte är så förtjust i. Fast när växterna har brett ut sig skyler de ju delvis kanterna. Av bara farten (nästan – vi frågade först!) blev även en bit av grannens gräsmatta bortgrävd, en 1,5 m bred remsa mellan deras parkering och vårt blivande buskage. Hela ytan planterades med samlingen av *Hemerocallis* (dagliljor) som följt med oss från den gamla trädgården. Där hade vi dem på en angränsande bit kommunal mark. Nu blev de åter förpassade till utsidan av tomtgränsen. Det är inte så att vi inte gillar dagliljor. Vi vet bara inte var vi ska ha dem. De passar helt enkelt inte ihop med våra trädgårdsidéer. Men vi kan pyssla om dem väl och njuta av dem även hos grannen.

I buskpartiet som ska skydda oss från insyn och västvindar planterades bl.a. *Viburnum far-*

13. På norrsidan grävs grässvålen bort. Under gången lägger vi markduk.

14. Under torvblocken i bakkant ligger en presenning i vinkel.

rer (kejsarolvon) som är trevlig att ha nära ett gångstråk man använder året om eftersom den är vinterblommande. Vi satte också *Acer negundo* 'Winter Gold' (asklönn) vars skinande gyllengula grenverk framträder bäst när den är avlövad och så några exemplar av lagerhäggen *Prunus laurocerasus* 'Schipkaensis' för att få ett städsegrönt inslag. Lite längre ner i sluttningen kompletterade vi med rododendron som så småningom ska bli rätt stora. Eftersom det tar flera år innan ett buskparti blivit lummigt och fint planterade vi in rätt mycket perenner och lökar mellan buskarna. Många av de växter vi tagit med oss från den gamla trädgården stod fortfarande och trängdes i de tillfälliga bäddarna tillsammans med en del nya impulsköp, så vi hade en del att välja bland. Det blev många hostor, eftersom vi har väldigt svårt att behärska oss när vi hittar nya fina sorter – men även en del *Trillium*, *Tricyrtis* och *Geranium*.

Gången ner genom buskpartiet täcktes med finfördelad bark, som vi har fri tillgång till. Men det blev mjukt och svampigt att gå på, fastnade under skorna och följde med in i hallen. Så strax innan hösten övergick i bister vinter kärrade Leif undan barken och ersatte den med grus som vi ändå hade liggande i en stor hög på parkeringen. Förutom att det blev renare inomhus blev det också en visuell förbättring. Gångens kurvor skiljdes ut från de omgivande odlingsbäddarna och slingrade tydligare nedför sluttningen.

Mot norr

Det föll sig naturligt att färdigställa tomten även nedanför sluttningen för att knyta ihop den nya gången med åsryggen vi gjorde första året och med huset. Eftersom det är ett suterränghus är det två fulla våningshöjder på norrsidan. Det skuggar därför ett ganska stort område och känns lite påträngande med sin höga enkla fasad. För att mjuka upp intrycket lite valde vi att göra en stor odlingsbädd närmast husväggen och låta gången uppifrån göra en vid sväng ut i trädgården, för att sedan åter svänga in mot bakdörren. Den stora släta berghällen som höjer sig mjukt ur gräsmattan fick bli gångens begränsning mot norr. Precis som på alla andra ställen i trädgården skalades grässvålen bort först. Hällen rensades från sly, grästuvor och ogräs. I bakkant mot hussockeln grävde Leif ner en rad torvblock till hälften. En drygt meterbred presenning lades bakom och under blocken, ca 1 m ut från fasaden för att skydda grunden från eventuell övervattning av det torvparti som byggdes upp längs väggen. I den mjukt rundade bädden planterades olika städsegröna buskar som ska bädda in huset i permanent grönska; flera olika *Ilex* (järnek), några *Pieris* (buskrosling) och ett par rododendron. En *Tsuga mertensiana* 'Glaucæ' (berghemlock), ett smalt växande träd med blågrönt barr, sat-

tes också för att bryta upp fasaden ytterligare. Mellan allt det vintergröna planterades skuggtåliga perenner som *Pulmonaria* (lungört), *Aster divaricatus* (skogsaster), *Kirengeshoma palmata* (vaxklocka), *Epimedium* (sockblomma) *Uvularia grandiflora* (guldrums) *Clintonia borealis* (skogsöga) och den frodiga palmstarren, *Carex muskingumensis*.

Men när vi tog ett steg tillbaka och tittade på det nyanlagda partiet såg det fortfarande naket,

ödsligt och ganska trist ut. Det var så uppenbart att det vi nu behövde i trädgården var tid – tillväxttid. Under anläggningen bygger man in många drömmar och idéer som kanske så småningom blir verklighet; om klimatet och växterna tillåter det, om man inte råkar ändra sig på vägen och river upp alltihop ett par år senare, om det man gjort verkligen också ger de rätta förutsättningarna för det man vill att det ska utvecklas till. Det får framtiden utvisa...

15. På den vänstra sidan ser man "åsen" som gjordes året innan. Till höger om gången det färdigplanterade torvpartiet i norr.
16. Mellan torvbädden och stenhällen går en gång in mot bakdörren. Husväggen behöver verkligen bäddas in i grönska...

En damm och lite till

3:e året i trädgården

Christina Fryle
text och foto

Det här är den sista delen i artikelserien om att lämna sin trädgård och börja om på nytt. Tidigare delar har publicerats i TA 3: 2004, 2:2005 och 2:2006.

De första två åren i den nya trädgården var ganska kaotiska. Vi tog itu med del efter del och höll oss rätt nära den ursprungliga planen. Det var inget självändamål att trädgården utvecklades "planenligt". Men de grepp som känts självklara när vi såg huset och tomten allra första gången stod sig även när uppslagen tröskats igenom många gånger. Så vi prickade av projekt efter projekt och tredje året stod vi inför det största – dammbygget.

1. Snön har precis smält undan när spaden sätts i jorden den 31 mars.

I huvudet travas inspiration och idéer från besök i andras trädgårdar. Första gången jag kom till Margareta Dahlin i Varnhem* blev jag mycket förtjust i dammens placering i trädgården. I anslutning till huset fanns en uteplats med trägolv – och alldeles intill dammens mörka spegel. Man kunde sitta på "bryggan" och dricka kaffe och mata fiskarna.

Vid den tiden bodde jag i ett hus som inte alls lämpade sig för en sådan lösning, men bilden stoppades in i minnets stora fotoalbum. Och så fort jag såg det hus vi bor i nu, seglade bilden upp till ytan som en realistisk möjlighet.

Våren 2005 var det dags – men den våren var en segdragen historia. Hela vintern låg ett stabilt snötäcke över södra Sverige och vår trädgård. Leif gick som en äggsjuk höna och väntade på att tjälen skulle släppa så att han skulle kunna börja gräva. Men när snön smälte undan i slutet av mars visade det sig att marken inte alls varit frusen under snön. Det var bara att sätta spaden i jorden [1].

I vissa familjer säger hustrun stolt att mannen

är en väldigt effektiv och praktisk diskmaskin. Leif är en grävmaskin. Med målmedveten ihärdighet och en ergonomisk spade gräver han dag efter dag tills han har förflyttat sitt berg. Den här gången fungerade det dock inte med enbart spade. Precis intill vår blivande damm gick berget i dagen. Rent estetiskt kändes det som en fullträff – men det var också en begränsning. Det första orosmomentet var naturligtvis att berggrunden skulle ligga ytligt även i det område där vi ville ha dammen. Det kändes inte så lockande att kanske behöva spränga för att få ett tillräckligt stort hål.

Ganska snart visade det sig att berget en gång i tiden nog hade varit rätt ytligt. Men vid sprängningen för husgrunden på 70-talet hade det spräckts i större block och återfyllts. I snögloppet en vecka in i april dök de första stora stenarna upp [2]. Det såg rätt tröstlöst ut med de oformliga blocken som stack upp ur lervälningen. Med hjälp av block och talja som gjordes fast i grannens gamla oxlar i tomtgränsen baxades stenblocken centimeter för centimeter upp ur den växande gropan [3]. En stor kilformad sten var extra besvärlig att få grepp om. Den gled hela tiden ur fästankordningen och fick lirka lite i taget från olika dragriktningar. En hel arbetsdag (och rätt många svordomar) tog det att lirka upp den på kanten.

Hålet efter ett av dessa stora stenblock fick bli dammens djuphåla. Det slutliga djupet hamnade där på en dryg meter.

Egentligen hade vi tänkt göra en gjuten damm, men anslutningen till den befintliga berghällen fick oss att tänka om. Det fanns en risk att den del av dammen som blev liggande mot berget skulle bli fixerad i sitt läge medan det som hamnade i den utgrävda delen skulle påverkas av tjälskjutningen. Det kändes rätt avskräckande med ett scenario där dammen sprack mitt itu. Så det fick bli butylduk istället.

Innan dammanläggningen gick vidare var det dags för bryggan. Vi ville att den skulle ligga i ungefär samma nivå som golvet i rummet innanför – så att man utan snubbelrisk kan glida ut med kaffebrickan genom glasdörrarna. Mot dammen murade Leif en låg sarg av lecablock som däckat skulle vila på [4]. De flesta bryggor har raka kanter, men jag ville gärna att den skulle sväva i en lite mjukare linje strax ovanför vattenytan. Sargen fick därför några olika vinklar. När trägolvet var på plats ritade vi upp de svagt böjda konturerna och sågade till ytterkanten.

Eftersom dammen ligger så nära huset med vattenytan bara ca 10 cm under innergolvet nivå var det viktigt att avvägningen av nivåerna blev exakt – så att överskottsvattnet bräddar på rätt ställe; mot ett par våtbäddar vid berghällen [5]. Leif göt därför en betongkant runt hela dam-

* En artikel om Margareta Dahlins trädgård finns i TA 1:2006 sid. 4–9.

men att lägga dammduken över. Överkanten gjordes sluttande in mot dammen.

Dammen jämnades ut med grus. Det var enkelt på de kanter där lutningen var måttlig. Men på några ställen där stora stenblock tagits bort blev sidorna väldigt branta. För att få det utjämnande gruset att ligga kvar där gjorde Leif flera lager med "fickor" av markduk, fyllda med grus, som låste fast varandra [7]. Här och där i botten stack vassa stenblock upp. För att de inte skulle

terna mot sumppartierna och odlingsbäddarna. **Nu hade vi en pöl** mitt i gräsmattan, en brygga och en enorm hög med stora stenar strax intill. Efter allt slit med att få upp stenarna ur dammgropen baxades några av dem nu tillbaka ner i vattnet. Tyngdlagen gör det visserligen lättare att rulla någonting ner än upp ur en grop – men den här gången måste förflyttningen ske under kontrollerade former. Meningen var ju att stenarna skulle ligga med den släta sidan

skava hål på dammduken täcktes de med bitar av kasserade transportband i gummi; tjocka, mjuka men ändå väldigt starka mattor [6].

I början av juli, när det var flämtande het värmebölja, täcktes hela dammen med ett lager filtduk, som en gång använts för avvattning i en massafabrik i närheten. Sedan var det äntligen dags för dammduken. Barnen och deras kompisar kallades in som extra handräckning för att få den otympliga duken på plats. Sedan satt de ivrigt väntande på bryggan medan vattnet långsamt fylldes på [8].

Innan det var riktigt fullt klev Leif i och fäste dammduken mot däckets sarg. När dammen är full är det bara 7 cm mellan vattenytan och bryggans överkant. Eftersom plankorna dessutom sticker ut en bit över sargen lägger man knappast märke till den lilla synliga biten dammduk. Värre skulle det bli att dölja kan-

strax ovanför vattenytan, som trampstenar, inte plumsa i okontrollerat och slå hål på dammduken.

Leif byggde en "släde" som han lade stenarna på och lät dem sakta glida ner i vattnet på en räls av träreglar [9]. Det gick faktiskt förvånansvärt smidigt. Om man bortser från att de lecablock som de största stenarna skulle vila på inte alls ville stanna under vattnet förrän stenarna var på plats. Kanske skulle man börja tillverka simdynor av leca? Under de mindre stenarna som lades på lite grundare vatten ligger bitar av samma tjocka gummimatta som vi använt tidigare.

I botten på de två naturliga fördjupningarna intill berghällen lade vi bitar av överbliven butylduk. De fylldes sedan med torvjord. När vattnet i dammen stiger vid påfyllning eller regn rinner överskottet över i dessa sumppartier.

2. Snön yrde, men Leif grävde vidare. Gropen vattenfylldes hela tiden och till slut lade vi i en pump som höll undan vattnet.

3. Med hjälp av ett spel fäst i grannens träd baxas stenarna upp ur gropen.

4. På sargen av lecablock ligger reglarna för "bryggan".

5. Bryggan är på plats. Gjutformen för dammkanten vägs av med hjälp av en lång genomskinlig slang fylld med vatten med lite karamellfärg i.

Innan vi gjorde kanterna klara åkte vi till plantskolan för att köpa lite vattenväxter. Vi var helt överens om att vi skulle vänta med fiskar tills dammen kommit i balans. Men det gick inte att hejda Filippa, min dotter. Hon har alltid dragits till vattensamlingar och slitit ut flera håvar i jakt på vattendjur att studera på närmare håll. I plantskolan var det extrapris på guldiskar; sex för 100 kr, och hon hade egna pengar...

Intill dammen grävdes grässvålen bort och jor-

kommer närmare växterna – blir mer omsluten av dem. En halvcirkelformad ”hållplats” med en låg stödmur i bakkant sparades också ur. Om några år när träden har vuxit till sig och den riktiga lundkänslan förhoppningsvis har infunnit sig, blir det nog ett bra ställe för en bänk i skuggan. Den befintliga jorden i planteringsytorna förbättrades med barkmull, torv och kogödsel. Gångarna täcktes med fin bark eftersom vi hade fri tillgång till det – men på sikt

Foto: Leif Fryle

6

8

Foto: Leif Fryle

7

9

6. Den sluttande betongkanten är gjuten och dammens botten formas med grus. Tjocka gumnimattor täcker av spetsiga stenblock som sticker upp här och där.

7. Vid de brantaste kanterna gjordes fickor av markduk för gruset så att det inte skulle kana ner i dammen.

8. Sommarens höjdpunkt – äntligen fylls vatten på!

9. En del av de stora stenarna återanvändes som trampstenar. Här baxas en av dem på plats med hjälp av en släde på räls.

den förbättrades. Dammens kanter täcktes av med en grov kantmatta i kokosfiber för att sten och jordmaterial skulle ligga still. Så småningom växer strandkantens växter fast i mattan och döljer den. Några stora stenar placerades i kanten, både som blickfång från bryggan och för att visuellt förankra en hängkatsura, *Cercidiphyllum japonicum f. pendulum*, som planterades strax intill. Ett par knotiga gamla stockar som vi hittat i en sjökant vid en kanotutflykt fick också hjälpa till att mjuka upp vattenlinjen.

Som fond bortom dammen, mot norr, hade vi planerat att anlägga ett lundparti. Nu låg där en väldig hög med schaktmassor och grässvål och det var ”bara” att sätta igång att fördela materialet på lämpligt vis [10]. Vi lät gångstigen som skulle slingra genom lunden ligga lite lägre än de omgivande planteringsytorna. Det gör odlingsbäddarna mer väl-dränerade och att man

ska barken bytas ut mot grus som kontrasterar bättre mot växtligheten och inte fastnar under skorna så att hallgolvet täcks med ett snusbrunt barkdammslager.

Vi var nu framme i september. Plötsligt stod vi inför något helt nytt som vi aldrig trott att vi skulle få uppleva. Vi hade enorma (i alla fall kändes det så) oplanterade, men väl förberedda, planteringsytor – och inte växter nog att fylla dem med! Det var verkligen en underlig känsla. Ni vet väl hur det brukar vara när man kommer från plantskolan och springer runt med några nyköpta växter och inte hittar ett enda ledigt ställe att plantera dem på.

Året innan hade vi gjort en plantskoleresa till Holland med några goda vänner. Med den blivande lunden i tankarna köpte vi då in flera träd och buskar som ställdes på tillväxt i en tillfällig bädd. De kom väl till pass nu. Allt eftersom de

lovades av under hösten planterade vi ut dem i lunden tillsammans med ett antal olika rododendron som med tiden är tänkta att bli en vintergrön fond bortom dammen.

Tiden är en komplicerande faktor när man planerar en lund utifrån en helt öppen yta. På sikt kommer området bli skuggigt – och skuggan är en förutsättning för att lundväxterna ska trivas. Men under de första åren är hela området utsatt för både sol och vind. När det gäller perenner kan man ju till en början sätta sådana som uppskattar ett ljus läge och byta dem mot andra när det blir skuggigare och de vantrivs. I parkmiljö gör man ofta så även med de vedartade växterna; sätter snabbväxande och tåliga amträd som skydd för exklusivare och känsligare arter. I en vanlig trädgård är en sådan procedur besvärligare. Men som en eftergift till våra hårda västliga vindar satte vi i alla fall ett par rönner i den västra delen av lunden. Där planterade vi också flera rododendron ur Yakushimanum-Gruppen. De mår bäst i ett öppet läge och brukar bli väldigt kompakta och fina här på västkusten. När vi tog ett steg tillbaka och tittade på dammen och lunden såg det nästan lite patetiskt ut. Bara pinnar som stack upp här och där, en massa öppen jord och en mörk vattenyta där en ensam näckros såg ut att kämpa förgäves för sin överlevnad. Men det var senhöst och trädgårdsengagemanget var tillfälligt ganska svagt. Vintern gick och när våren kom stack de tomt gapande odlingsbäddarna kring dammen verkligen i ögonen. Det blev många besök i traktens plantskolor för komplettering. Successivt blir vi väl tvungna att byta ut alla de solälskande perenner vi planterade – men det är roligt att under några år få bekanta sig med ett antal olika växter.

Årets rekordvåta sommar kunde inte ha kommit lägligare för vår del. Alla nyplanterade växter har vuxit och frodats på ett sätt som de aldrig hade gjort med konstgjord bevattning. Så lite grönare har det blivit. Men det kommer nog ta många år innan den inre bilden av hur det ska se ut sammanfaller med verkligheten.

Nu har vi bara ett par större ytor kvar att göra i ordning i trädgården. Vid den östra gaveln ska en liten bäck så småningom leta sig nedför sluttningen. Och på något sätt hoppas jag att vi ska komma överens om vad vi ska göra av det nordvästra hörnet. Alla idéer har hittills förkastats. Men artikelserien slutar här. Tanken var att berätta hur det kan vara att flytta från sin omhuldade trädgård och börja om från början med en ny. Det har varit spännande, nervöst, sorgligt, utmanande, inspirerande, jobbigt och roligt. Och även om vi aldrig vill göra om det så var det värt allt slit. På vägen har vi lärt oss mycket, både om växter, trädgård – och om oss själva.

10

11

12

10. Lundpartiet intill dammen börjar ta form.

11. Dammen som den ser ut nu. Vi sitter ofta här och äter middag i kvällsolen.

12. Med den här utsikten från mitt arbetsrum är trädgården alltid nära.

Tio år senare... har trädgården börjat sätta sig

Christina Fryle
text och foto

Hösten 2003 bröt Leif och jag upp från vår gamla trädgård och påbörjade våren 2004 en ny. Vi kom till en svagt sluttande villatomt från 70-talet med stora gräsmattor och inte så mycket mer. I TA 04:138, 06:58 och 07:112 skrev jag om uppbyggnaden av trädgården. Nu tio år från start sammanfattar jag hur trädgården ser ut och fungerar idag. Vi bor i Varberg, nära kusten i odlingszon I. PDF:er av de tidigare artiklarna hittar du på STA:s hemsida.

Som 10-åring har trädgården mognat. Inte så att det är en förtrollad egen värld med knotiga stammar och dolda rum. För det krävs en hel livstid. Minst. Men den har fått sin karaktär och en sorts självständighet, blivit en tonåring med attityd och en viss charm.

På våren bjuder lökväxterna på ett välordnat kaos av färger. De har slitit sig ur sina ursprungliga grupper om 5 eller 8 eller hur många det nu fanns i påsen vid planteringen. Tulpaner har visserligen kommit och gått. Hållit ut några år för att sedan sakta tyna bort. Men i gruset på gården tågar nya generationer av självsådda krokusar fram i egna spännande färg- och formkombinationer. De bryr sig inte om vad det står på skyltarna intill föräldrarna i växtbäddarna runtomkring. De tre snödroppar som fanns i trädgården när vi flyttade hit har med viss hjälp blivit minst trehundra – utan att vi köpt en enda! Men jag delar ruggarna strax efter blomningen varje år. Och jag börjar tro att det finns groende snödroppsfrön i varenda perennkruka man köper på våra växtmarknader, för de tittar upp överallt i trädgården, en och en, inte bara där jag planterat dem. Trehundra är visserligen långt från de tretusen eller tre miljoner jag önskar mig, men med den här förökningstakten är vi nog snart där.

Träden gör mig lite mera otålig. Jag går runt och pratar med dem då och då. Säger till dem: "Men kom igen – väx upp någon gång!". Och det gör de ju, men i sin egen takt. Vissa (läs *Sorbus*) ränner i höjden i sann växtglädje. De blommor och får fina bärklasar som gläder både mig och traktens fåglar. Favoriten är *Sorbus helenae*, en "ny" rönn från Kina med långa lackröda bladknoppar, mörkblanka blad och myriader av pyttesmå klarröda bär i stora klasar. Men det finns träd här som nog inte riktigt har fattat att det är uppåt som gäller. De knegar på och är fortfarande inte större än buskar, och jag betvivlar att jag någonsin kommer behöva luta huvudet bakåt för att se upp i deras kronor. Å andra sidan är det kanske tur. För hur många träd ryms egentligen på 1 400 m²? Den lätta sandjorden som finns under det lager vi tillfört med naturgödsel, torv, barkmull och kompost passar förstås inte alla. Magnoliorna är de som tjurar mest – förutom den japanska magnolian *M. kobus* som sträckt på sig ordentligt och i våras presenterade ett antal blommor på sina perfekt symmetriskt utbredda grenar. Den lovar verkligen gott.

Men stjärnan bland träden är nog ändå *Pterostyrax hispida* – epäletträdet [2]. De första åren var det bara något grönt och oansenligt som vis-

serligen såg ut att trivas, men inte gjorde särskilt mycket väsen av sig. Men plötsligt ett år blommade det så överdådigt att det såg ut att vara klätt med skira vita spetsgardiner!

Rådet man som ny trädgårdsägare får är att börja med stommen, träd och buskar som bygger upp strukturen. Det är naturligtvis klokt, men det har också sina sidor när man tar itu med en gammal trädgård. Om man gräver än här, än där och planterar häckar, buskage och träd lite överallt får man spridda ytor med öppen jord som kräver skötsel. Ett oändligt antal kanter mot en hungrig gräsmatta som inte vill annat än återta sitt förlorade revir. Vi gjorde inte så, utan tog oss an ett område i taget och lät resten av de stora gräsmattorna bara vara. Det innebar att vi alltid hade ett parti under anläggning, en del som var ganska nyplanterad och därför väldigt skötselkrävande, och tidigare projektområden som börjat sätta sig – där behovet av ogrärensning minskat i takt med att plantorna vuxit ihop. Visst har jag ibland ångerfullt konstaterat att om vi planterat det eller det trädet fyra år tidigare hade det haft så mycket mer karaktär idag, och trädgården hade över lag varit lummigare. Men för oss var det här koncentrerade arbetssättet det rätta. Kanske är det annorlunda om man har ett nybyggt hus och anlägger en helt ny trädgård.

Leif och jag var ganska nya tillsammans när vi påbörjade den här trädgården. Vi kom från varsitt håll, med rätt uttalade preferenser både vad gäller design och växtval. Båda hade vi ägnat mycket tid åt frösådder, varit med i olika utländska föreningar och beställt fröer från när och fjärran. Men tillsammans har vi inte alls utvecklat det intresset. Jag trodde kanske att det berodde på att vi blivit äldre och otåligare – men när jag tittar på andra trädgårdsamatörer ser jag att ålder inte har något med det att göra. Folk som frösår verkar aldrig få nog. Det har nog mer att göra med vilka växter vi vill ha. Vi har en förkärlek för vackra bladväxter; *Hosta*, *Heuchera* alunrot, ormbunkar, gräs (särskilt de vackra gul- och vitstrimmiga hakonegräsen *Hakonechloa macra* och olika sorters *Miscanthus*), kaukasisk förgätmigej *Brunnera* m.fl. Även om arterna är lätta att frösa är det alla de spännande namnsorterna som lockar mest. Och då får man vackert köpa färdiga plantor – eller byta till sig från andra bladnördar.

Även en del av de buskar och träd vi har satt har ett avvikande bladverk, men mera gulbladigt än rödbladigt. *Cornus alba* 'Aurea' rysk kornell och guldschersminen *Philadelphus coronarius* 'Aureus' är som solglimtar i skuggiga hörn och ett par olika sorters gulbladig buxbom fungerar också fint. De är alla fräscht gula större delen av säsongen. Det gulbladiga korstörnet *Gleditsia triacanthos* 'Sunburst' som vi tidigt planterade

på den soliga gården har blivit ett stort träd. Det skira gula utspringet går visserligen gradvis över i grönt frampå sensommaren, men i juni är det makalöst vackert. Fjäderlätt och luftigt och med en limegul ton som slår allt annat.

Rödblådiga träd och buskar har vi varit lite mer försiktiga med. Om de gula ger ljus och lätthet kan de röda i övermått ge en dyster mörk tyngd åt hela trädgården. Men som motvikt här och där ger de en välkommen nyansering

i grönskan. *Corylus* 'Te Terra Red', en korsning mellan den turkiska hasseln *C. colurna* och blodhasseln, har vi visserligen inte haft så länge – men jag älskar redan det upprätta öppna växtsättet som skiljer sig så markant från den betydligt vanligare blodhasseln *C. maxima* 'Purpurea', lite oformlig och klumpig, som vi har i en annan del av trädgården.

Förutom ett par olika röda berberisbuskar och en svartröd pelarbok, som fortfarande inte nått 2 m, är det mest perenner som står för det röda bladverket. Det klassiska rödblådiga silveraxet *Actaea simplex* 'Brunette' har vi på flera ställen. Men efter att ha provat några andra mörka namnsorter har jag fastnat för 'Pink Spike'. Stabil och något mörkare i bladen än 'Brunette'

1. Entrégården, som man passerar varje dag året om på väg ut och in, har mycket sten i alla former och en hel del städsegröna växter. Den glänsande kopparröda barken på glänkskörsbäret, *Prunus serrula*, gör sig fint även mot snön på vintern. I stenpartiet till vänster om gången finns många vårblomande kuddväxter och tidiga lökväxter.

2. Epäletträd, *Pterostyrax hispida*, i full blom.

3

4

5

och med blomknoppar som går i rosa. Trots namnet är blommorna dock vita.

Vi har på olika sätt försökt förlänga säsongen i trädgården. Dels genom att plantera mycket som blommar tidigt (sippor, *Saxifraga* bräckor och andra stenpartiväxter, *Trillium* treblad, *Cardamine* tandrot och lökväxter) och sent (astrar, höstanemoner, *Kirengeshoma palmata* vaxklocka, *Tricyrtis* skuggljiljor) – men framförallt genom att prioritera växter som är gröna genom hela vintern, särskilt rododendron och barrväxter, men även olika sorters buxbom, *Ilex* järnek och *Pieris* buskrosling. Städsegröna växter utvecklas ofta långsammare än de bladfällande och det är först nu de börjar synas ordentligt. Jag gillar verkligen att trädgården inte bara blåser bort i den första höststormen utan att det finns en grundstruktur året om. Jorden och läget passar utmärkt för surjordsväxter som rododendron, men det är framförallt *Taxus* idegran som har fått bilda stommen, både i form av häckar som avdelar trädgården i olika rum och i tomtgränsen. Men även enstaka pelarväxande idegranar börjar nu utvecklas till viktiga solitärer.

De första åren hade vi fantastiska mattor av höstljung *Calluna* med bladverk i grågröna, limegula och kopparfärgade toner som livade upp vinterträdgården. Men efter ett par riktigt hårda vintrar med massdöd gav vi upp och gick över till att bara odla olika sorters vårljung *Erica* som har visat sig vara betydligt mer hårdför. Den extremt tidiga vårblomningen är ytterligare en bonus.

Även om vi var inbitna trädgårdsentusiaster redan när vi började med den här trädgården så verkar det som om man aldrig slutar utvecklas. Vi har visserligen fortfarande inte blivit några hängivna samlare av ett visst växtsläkte, vilket annars tycks drabba de flesta gamla trädgårdsamatörer. Men smaken och ambitionen förändras ändå kontinuerligt. Vi har också polerats mot varandra och utvecklat en gemensam inriktning. Ja, inriktning låter lite väl ambitiöst. Vi glider helt enkelt åt samma håll numera. Redan innan vi hunnit "arbeta oss runt" trädgården och färdigställa den helt hann vi tröttna på vissa växter, börja ändra på växtkombinationer som inte såg ut som vi tänkt oss. Dessutom har "samlargenen" försvagats på sistone. Vi vill inte längre ha en av varje – en av allt! – och löper inte amok när vi kommer till en välsorterad plantskola eller en större växtmarknad. Med viss reservation för hostor, *Heuchera* alunrot och ett ganska stort antal olika småiris (*Iris* ur *Pumila*-Gruppen). Vi balanserar hela tiden mellan habegäret och estetiken. Det är inget lätt konststycke. Men med åren har skönheten blivit allt viktigare och samlandet sekundärt.

Växterna ser ju också själva till att bryta mot

6

enavvarje-regeln. De frösår sig och sprider sig med utlöpare, bildar mattor och bestånd. I vissa fall blir man lycklig över resultatet: nycklar *Dactylorhiza* [7] av olika slag som dyker upp överallt i blötbäddar, rabatter och till och med ute i grusgångarna, små tunna fröplantor av blå presidentsippa *Jeffersonia dubia* som gör den första vårrensningen till ett vågspel, sommarvivan *Primula florindae* [7] som numera bildar en citronfärgad bård längs dammkanten.

Mera kluven är jag till julrosorna som tågar fram som en tresiffrig invasionsarmé, sega och rotfasta så fort de tittar upp ur jorden. Vissa tillåts stå kvar, andra lyckas smita undan bakom eller inuti något annat och blommar så småningom så vackert att man inte har hjärta (eller ork!) att ta bort dem. Det enorma beståndet med *Aster* 'Twilight' (se sid. 27) decimerar vi hårt i kanterna varje vår – men när hösten kommer har det gjort ännu större landvinningar. Fast när den blommar i augusti i luftiga ljusvioletta skogar är allt förlåtet. *Corydalis solida* nunneörten skulle kunna vara ett problem. Vi har många namnsorter i olika färgnyanser som blandar sig vilt utan någon som helst urskiljning. Fröplantor dyker upp precis överallt. Men de blommar tidigt och vissnar sedan ner så kvickt och diskret att de gärna får hållas.

Pålitliga marktäckare som *Asarum europaeum* hasselört och *Omphalodes verna* 'Alba' vitt orm-

7

öga uppskattar jag alltmer. Inte bara för att de bildar lättskötta mattor under buskar och träd utan också för det välbehövliga lugn de ger ögat när de täcker större ytor.

Men det kan bli för mycket livsglädje också. Vårt körsbärsträd som vi varit så rädda om för att det var det enda fullvuxna trädet på tomten när vi flyttade hit är numera ett riktigt gissel. Det skickar upp rotskott i en radie på ca 10 m. Och när det blommar med sina undersköna vita kaskader ser jag för mig de tusentals fröplantor jag kommer vara tvungen att rycka upp nästa vår för att vi inte ska få en hel skog av sly.

3. Vy från entrén ner mot baksidan. Växtligheten böljar numera ut över grusgångarna och mjukar upp intrycket.

4. Det skuggiga hörnet i nordväst.

5. Den stora södervända perennrabatten har en sammanhållande färgskala. I juni dominerar *Allium* 'Globemaster' och bården av *Nepeta* × *faassenii* 'Walker's Low'

6. Längs den östra gaveln rör man sig längs en träspång omgiven av växter med bladverk i rött och gult.

7. Sommarvivor och nycklar frösår sig i dammkanten.

8. Dammen är trädgårdens
mittpunkt.

9. Mängder av salamandrar samsas
med guldfiskarna.

10. Träspången följer den anlagda
bäcken ner till dammen. Fallhöjden
är ca 2,5 meter.

11. Den stora granen som tidigare
utgjorde gårdens begränsning i öster
för illa under flera år och har nu
ersatts med ett växthus.

12. Bakom växthuset odlade vi
grönsaker förra året. Efter att i
många år bara ha sysslat med
prydnadsväxter var det en nygammal
upplevelse som gav mersmak på mer
än ett sätt!

Många tror att trädgården på norrsidan av ett hus är i princip oanvändbar. Hos oss är det precis tvärtom. Vår ena långsida vetter rakt mot norr och där utanför dubbeldörrar i glas har vi ett trädäck i direkt anslutning till dammen [8]. Prick klockan 18.00 på sommarkvällarna smyger solen runt hushörnet och resten av kvällen badar bryggan i det låga ljuset. Rosa moln speglas i dammens mörka vattenyta och fiskarna kommer simmande mellan blommande näckrosor för att nappa åt sig smulor från vårt middagsbord. Det är när vi sitter där och ser solen dala som vi konstaterar att livet sannerligen är gott. Att det faktiskt inte kan bli bättre. – Fast dammkanterna behöver förstås fixas lite. Det behöver de alltid. Den perfekta dammkan- ten finns inte. Och det är dags att dela den där irisruggen...

Södersidan är inte så dum den heller. Där på gården är vi helt vindskyddade med plank och väggar åt alla håll och mycket stenmaterial som ackumulerar solvärmen så att vi ofta kan sitta ute och äta lunch redan i mars och ända fram i november om det är fina dagar.

Men en sak jag önskar att vi hade gjort mycket tidigare är växthusbygget [11, 12]! Det blev inte klart förrän förra våren. Ja, egentligen saknas fortfarande permanent golvbeläggning och en

del andra småsaker, men förra säsongen både odlade vi och framförallt vistades där. Väldigt många hus har idag ett uterum – men inte vårt. Och vi bestämde rätt tidigt att vi inte heller skulle bygga något eftersom det, i alla fall om man byggde det i direkt anslutning till huset, skulle ta alldeles för mycket av ljuset i rummet innanför. Våra jobb ger oss mycket tid hemma på dagtid, så vi har verkligen utnyttjat uteplat- serna fullt ut, både till frukost, lunch och mid- dag när vädret har tillåtit. Men med växthuset har *alla* måltider flyttat ut. En riktigt kylig morgon i september åt vi frukost inne i köket och konstaterade att det nog var minst ett par månader sedan sist! Att ha en väderskyddad zon som är ett mellanting mellan inne och ute ger en extra dimension åt trädgårdslivet. Särskilt här på Västkusten där den ständiga hårda bläs- ten från havet gör att termometern ofta visar en helt annan temperatur än den man faktiskt känner. Då är det skönt att kunna stövla in i lor- tiga arbetskläder och sätta sig i lugn och ro och skriva växtetiketter kringvärd av ett doftmoln av basilika. Nypa av ett par solmogna tomater och stoppa direkt i munnen.

Vi har haft väldigt många besökare i trädgår- den, särskilt under de senaste 5 åren. Ofta hela busslaster, men också många enstaka drop-

ingäster. Det har varit fantastiskt roligt och lärorikt. Många av besökarnas frågor har lett till funderingar och tankekedjor som resulterat i artiklar i tidningen och till och med några nya projekt i trädgården. Men den i särklass vanligaste frågan: "Hur mycket tid lägger ni egentligen ner här?" har vi alltid svarat svävande på. Man har ju inte precis stämpelklocka! Men, handen på hjärtat, trädgården tar tid. Mycket tid. Och det är helt i sin ordning. Oftast är det ju kvalitetstid. Men även om jag verkligen älskar vår trädgård, så är jag ändå lite ambivalent i mitt förhållande till den. Den är anlagd på ett sätt som förutsätter pedanteri i skötseln. Vid minsta brist i ogrärensningen ser den slarvig och tråkig ut. Dessutom fungerar den i stor utsträckning som ett mellanting mellan botanisk trädgård och experimentfält. En försöksstation, inte bara för TA, utan också för mig själv. Växterna finns inte alltid i trädgården för att de står närmast mitt hjärta – utan för att jag vill (eller behöver) veta hur de uppför sig i trädgårdsmiljö, om de är hårdiga, eller helt enkelt för att jag vill kunna fotografera dem för framtida bildbehov. Nu är naturligtvis det något som driver många trädgårdsamatörer framåt. Just att prova på olika sorters växter, klura ut hur de fungerar och hitta det mest optimala sättet att odla dem på. Men denna inriktning på vetenskap/praktik är bara *en* sida av trädgårdsintresset. Till slut har jag nått en punkt där detaljerade växtlistor, etiketter och ständig uppdatering av växtnamn tar upp mer av min tid än den vardagliga trädgårdsskötseln.

Fast egentligen har jag väl alltid varit en katalogiserande människa. Redan från mitt allra första plantskolebesök har jag skrivit växtlistor och gjort namnskyltar. Förmodligen var det just att den möjligheten fanns som gjorde att jag blev så intresserad av trädgård. Men efter alla dessa år med strukturerat faktasamlade har jag börjat längta efter frihet. Frihet för både mig själv och växterna. Jag skulle vilja andas mera syrerik trädgårdsluft istället för att sitta så mycket inne vid min dator och vårda växtdatabasen.

Denna önskan har vuxit sig så stark att den nog snart kommer leda mig/oss in på helt nya spännande vägar. Vi står i alla fall i begrepp att kasta oss ut i det okända och kanske börja om från början igen. Men det blir ju aldrig så. En omstart sker alltid utifrån den punkt där man befinner sig. Inte om igen från ruta ett. Jag är inne på min fjärde trädgård nu – och varje nytt trädgårdsäventyr fyller ju kappsäcken med kunskaper och erfarenheter som man bär med sig till nästa utmaning. Det är inte det färdiga resultatet som räknas utan att man hela tiden utvecklas och har roligt på vägen.

10

11

12

Att säga tack och farväl till en innerligt älskad trädgård

Christina Fryle
text och foto

Hösten 2018 lämnade Christina och Leif Fryle sitt svenska hem för att börja ett nytt liv i södra Grekland. Här summerar Christina tankar och funderingar kring den trädgård de hade i sin vård under femton år.

Om trädgården

Trädgårdstyp: Svagt slutande villatomt på 1 400 kvm. Lätt sandjord med nära till berggrunden.

Trädgårdens ålder: 15 år.

Odlingsson: I – kustnära i Varberg, Halland.

Läs mer: Tidigare artiklar som har publicerats i TA om trädgårdens uppbyggnad finns att läsa i en pdf på STA:s hemsida, tradgardsamatorerna.se/tradgardsamatoren/ta-20192/

Går det att bli "färdig"?

Det sägs väldigt ofta att en trädgård aldrig kan bli färdig. Det stämmer väl till viss del. Efter som den består av levande växtmaterial förändras den ständigt. Men det kommer en dag när man går från skapande uppbyggnad och utveckling till att bli en lyhörd förvaltare. När Leif och jag gled in i det där underhållsstadiet och kreativiteten begränsades till att omfatta renovering och omläggning av mindre trädgårdspartier kände vi att det inte riktigt passade oss. Plötsligt var det trädgården som ställde krav på oss – samma arbetsuppgifter varje år om och om igen för att upprätthålla balansen i det vi byggt upp.

Dessutom kändes det som om mitt aktiva trädgårdsintresse börjat vackla en smula efter tjugofem hängivna år. Som nybörjare var precis allt i trädgården en utmaning och ett spännande äventyr. Med tiden blev jag lite mer blasé. Jag kryssade inte lika vilt i varenda frölista. Hjärtat slog inte samma dubbelvolter när jag kom in på en plantskola. Jag ville inte längre ha "allt" – vilket på sätt och vis kändes som en befrielse, både för mig och för plånboken. Men jag saknade den där lustfyllda iver och nyfikenheten – drevet att utforska och lära nytt.

Trädgård är själva navet i min värld, med natur, vandring och resor som en sorts förlängning. Att titta på "trädgårdsväxter" i deras naturliga utbredningsområden är det roligaste jag vet. En avveckling eller nedtrappning av trädgårdsen-gagemanget skulle ha grävt ett hål i mitt hjärta. Så vi började leta efter andra alternativ. Möjligheten till pensionering närmade sig för Leif, och jag kan sköta mitt jobb från en dator var som helst. Vi insåg att vi helt fritt kunde välja en ny tillvaro. På önskelistan stod ett aktivt trädgårdsliv under så stor del av året som möjligt, och närhet till natur (helst både hav och berg) med fina vandringsleder. Södra Europa kändes som ett naturligt val – och alla våra tidigare resor hade givit oss en förkärlek för det grekiska fastlandet. Vi kände oss redan hemma där. När vi till slut hittat vår olivlund och startat projekteringen av husbygget var det dags att släppa förtöjningarna och sälja vår svenska trädgård med vidhängande hus. För det var så det kändes. Huset var en bisak.

Trädgård ett försäljningsargument?

Det har hänt en hel del sedan vi sålde vårt förra hus för femton år sedan. Vid inspektionen utomhus skakade mäklaren då en smula bekymrat

på huvudet och sade försiktigt: Trädgården är väldigt fin, men ni får nog räkna med att den kan avskräcka många köpare, och dra ner priset. De flesta vill bara ha en lättskött gräsmatta.

Den här gången var det helt annat ljud i skållan: Åh, vilken fantastisk trädgård! Den måste vi naturligtvis lägga allt fokus på i annonseringen och på visningarna. Mäklaren hade till och med funderingar på att vara trädgårdsklädd på visningarna och dela ut blommiga trädgårdshandskar till spekulanterna...

2018 petade faktiskt "fin trädgård" ner "bra kök" från topplaceringen som det enskilt viktigaste för husköpare. Och det var enbart trädgården som gjorde att vår ganska ordinära 1970-talsvilla var det mest klickade objektet på Hemnet den vecka huset lades ut till försäljning. **Alla som till slut** var med i budgivningen hade ett visst trädgårdsintresse, så det var ingen överhängande risk att nästa ägare skulle gå in med en bulldozer och gräva bort allt. Men när man väl bestämt sig för att lämna sin trädgård är det ändå bäst att inte se sig om över axeln. De som kommer efter måste ju få göra sina egna val utifrån *sina* drömmar.

Trädgårdsfilosofi

När jag såg mig omkring i trädgården i samband med husförsäljningen insåg jag att den var så mycket mer än det ögat kunde ta in. Den var en väv av tankar som vävts ihop under många år – i symbios med tidens gång och livet som växte där. Det som började som ett oskrivet blad var till slut fullklottrat med små skisser och utkast, välriktade linjalstreck, plötsliga infall och raderade utsvävningar.

Nästan allt i trädgården hade en gång, eller flera, passerat igenom min hjärnas filter och kokats ner till en klart uttryckt åtgärd. Ofta föregången av ett samtal – med Leif som jag delat min trädgård med. Att tvingas bolla sina idéer med en klok motpart är befruktande, men kan ibland också vara väldigt frustrerande. Det är en utmaning att fånga in och visualisera varje dunkelt hugskott. Ibland har jag faktiskt avundats dem som har sin trädgård för sig själva. Men så minns jag hur det var med mina två första trädgårdar där jag ensam bestämde allt, men fick slita så länge för att se resultat och inte hade någon att dela glädjen och nyfikenheten med.

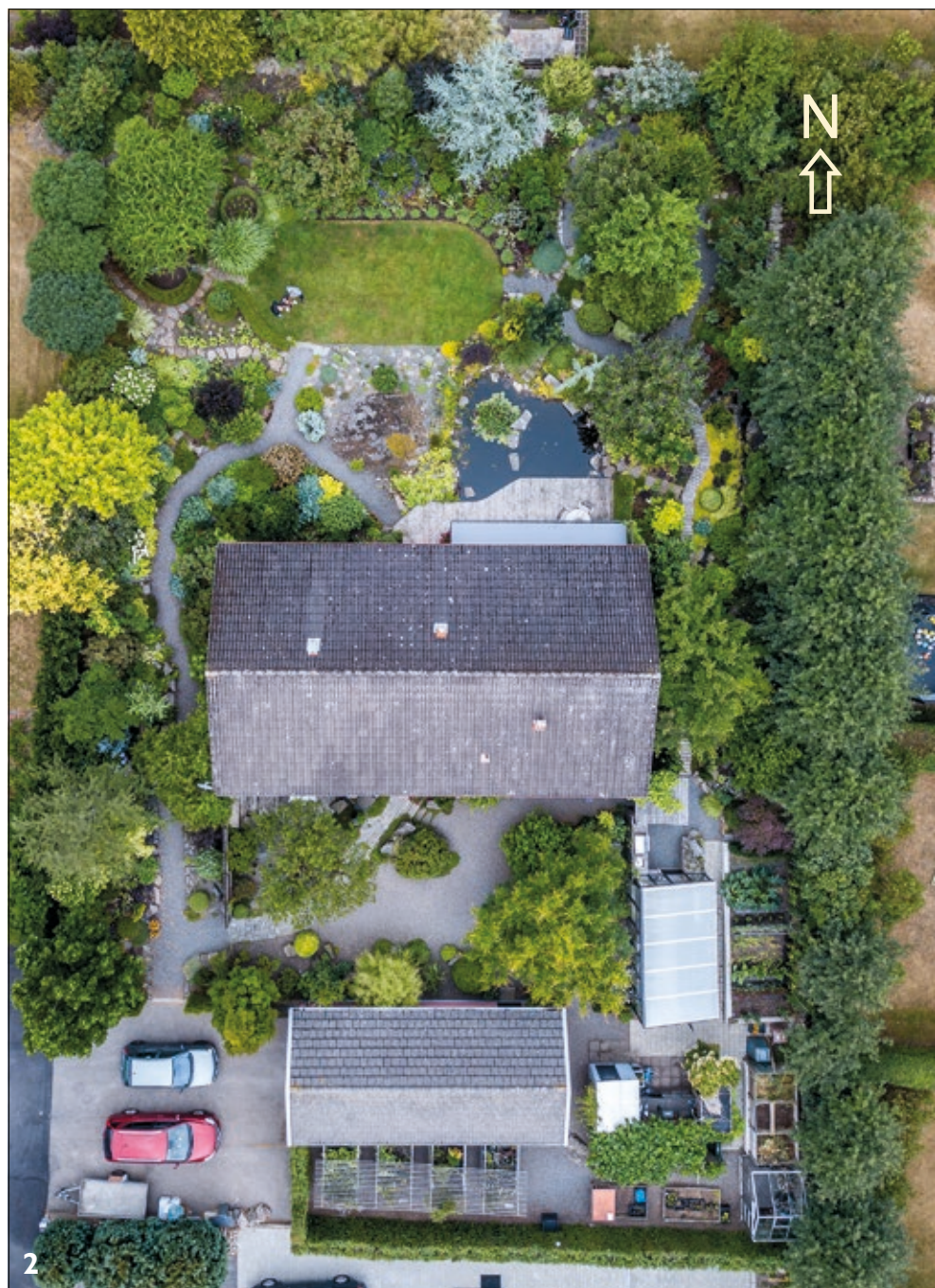
Sommarkvällar vid dammen

Det finns förstås en del jag kommer att sakna. Det absolut bästa i trädgården var dammen [1], min allra första trots att det var min fjärde trädgård. Oräkeliga är de middagar vi ätit på "bryggan" i kvällssolen. Jag kan verkligen rekommendera placeringen av en damm nära huset och i anslutning till en sittplats. Det är

fantastiskt att kunna sitta och titta på allt liv i och kring vattnet, följa ljusets skiftningar och, om man har en bäck eller annat flöde, lyssna till det rogivande porlandet. Dammar och vattensamlingar tycks uppskattas av alla, men på olika sätt. Där äldre personer upplever ett kontemplativt lugn blir barn nyfikna efter kunskap och samband, och för dem blir en stund i vattenbrynet en hel lektion i naturkunskap.

Dammkanterna blev vi aldrig riktigt nöjda

Foto: Marcus Danielsson
www.marcusdanielsson.com

med. Det är svårt att få till en bra övergång mellan vatten och strandkant om sidorna sluttar för brant. Stora stenar ville aldrig ligga riktigt stadigt och Leif fick kliva ner i vattnet ett antal gånger för att hämta upp dem ur djuphålan. Även trampstenarna var instabila, så vi varnade alltid besökare för att gå ut på dem. Lyckligtvis klarade vi oss utan några tillbud. **Många vill ha** en uteplats i sydväst, för att få

1. Kvällssol på "bryggan" vid dammen på norrsidan av huset.

2. Trädgården från ovan i juni 2018. Den blev till slut ganska lik det förslag vi skissade på vintern 2003–04.

3

3. Sittplatsen innanför den klippta idegranshäcken (*Taxus × media 'Hilli'*) med sitt naturliga hagtornsparasoll (*Crataegus monogyna*) erbjuder såväl skugga som vindskydd och avskildhet.

sol så stor del som möjligt av dagen. Men vi uppskattade att ha sittplatsen vid dammen orienterad mot norr. Det är mycket trevligare att se solen försvinna vid horisonten än att den plötsligt hamnar bakom ett hushörn. För den som har vanliga arbetstider är det dessutom härligt att efter jobbet hinna njuta av en skön stund i solen.

Men vi hade flera sittplatser och använde de flesta flitigt: vindskyddat söderläge för morgnansol och tidiga luncher fina dagar i mars, en skuggig berså [3] för de allra hetaste somrardagarna, inne i växthuset när regn och blåst tvingade oss till motvillig inomhusvistelse. Man kan nästan inte få för många sittplatser.

Vintervackert

Vi planterade massor av barrväxter, rododendron och andra vintergröna buskar och häckar. Men de växer inte lika snabbt som de lövfällande växterna, så det var först de sista åren som trädgården behöll sin struktur även under vintern. Västkusten är inte precis känd för sina snörika vintrar, men de få gånger trädgården bäddades in i ett lager nyfallen snö blev effekten så magisk att till och med jag som upplever vintern som en enda lång pina tyckte att det var vackert [4].

Men det var inte bara på vintern som buxbom och idegran i strikt klippta häckar och klot var en tillgång i vår trädgård. På sommaren styrde de upp och gav struktur, vilket kan behövas i en samlarträdgård där väldigt många olika sorters växter trängs på en rätt begränsad yta. "En-av-varje-kunder" hörde jag en gång en välkänd plantskoleägare kalla oss trädgårdsamatörer...

Misstag och misslyckanden

När eftertankens tid är inne är det värt att notera vilka klavertramp vi gjorde i trädgården. Trots att vi försökte hålla igen blev det på vissa ställen alldeles för rätt planterat. Efter bara några år skuffades, slogs och trängdes växterna – och det hände ganska ofta vid den grundliga rensningen på våren att vi hittade namnskyltar utan tillhörig planta. Någon starkväxande granne hade helt sonika snott livsutrymmet för den stackaren. Det är trist även när växten tillhör trädgårdshandelns standardsortiment. Men det hände även med små exklusiva barrväxter inköpta på specialplantskolor nere i Europa. Jag tänker inte återge de mindre rumsrena kraftuttryck som undslapp oss vid sådana tillfällen. **Magnolior.** De ville helt enkelt inte trivas hos oss. Vi planterade flera stycken efter konstens alla regler, men de tynade bara bort. Det var

ganska frustrerande eftersom vi bodde i zon 1 och många grannar hade helt fantastiska magnolior!

Syrener ville sig inte heller. Inte för att vi satte så många, men de dukade snabbt under, kanske av svamp eller vissnesjuka. Men även grannarnas syrener dog, så i det fallet behövde vi i alla fall inte skämmas över bristande odlingskunskaper...

Växtfavoriter

Även om de flesta växter har några tilltalande egenskaper så finns det vissa som glänser lite extra och blir favoriter, särskilt om de hamnat i ett läge där de verkligen trivs och kommer till sin rätt. En *Acer capillipes* japansk strimlönn [5], en egen sådd från STA-frö, växte extremt fort och fick tidigt styras upp med viss beskärning för att den inte skulle bli för yvig för sin plats vid husets östra gavel. Den hade den allra underbaraste grönrandiga bark på stam och grenar, fint bladutspring på våren och täta knippen av små näpna röda "näsor" på hösten.

Vid motsatta husgaveln var det ännu smalare, så där satte vi en *Heptacodium miconioides*, jasmintry [6], en buske som vi trodde var mindre hårdig och skulle bli ganska nätt. Men innan vi visste ordet av hade den utvecklats till ett träd

4. Samma idegransberså som på bilden till vänster. De strikta formerna förstärks när de täcks av ett lager nyfallen snö.

5. *Acer capillipes*, japansk strimlönn, får vackert grönrandig bark på stammen och grenarna.

6. *Heptacodium miconioides*, jasmintry, blommar oftast inte förrän i andra hälften av september.

7

7. På den varma kringbyggda gården trivs *Hibiscus syriacus*, frilandshibiskus. Den vita 'Red Heart' till vänster och den blå 'Oiseau Bleu' till höger.

8. Ett bestånd av rosenstav, *Liatris spicata*, får påhälsning av ett par nektartörstande exemplar av påfågelläga, *Inachis io*. Påfågellägat föredrar blå, violetta och röda blommor.

8

som behövde en rejäl rensning med sekatorn varje vår för att inte bli för yvig. Vi uppskattade de vita skyarna av väldoftande små blommor sent på hösten, silvergrå flagnande bark och ett friskt och vackert grönt bladverk.

Vårt pelarformade tulpanträd, *Liriodendron tulipifera* 'Fastigiatum', ett spontanköp på en plantskoletur till Holland, var en riktig lyckträff. I vår förra trädgård hade vi ett helt vanligt tulpanträd, men när Västkustens årliga höststormar rasade knäcktes de långa bräckliga grenarna. Pelarformen blir inte samma vindfång, så det klarar sig mycket bättre trots att det växer lika fort på höjden.

Många lite känsligare växter trivdes på vår varma, vindskyddade gård omgärdad av huset, garaget, växthuset och ett högt plank. Vid söderväggen tävlade två *Hibiscus syriacus* frilandshibiskus [7] om vilken av dem som blommade mest överdådigt; den blå 'Oiseau Bleu' (med handelsbeteckningen BLUE BIRD) eller den vita 'Red Heart' som har ett lysande rött svalg.

De extra levnadsglada

Växter behöver varken vara dyra eller exklusiva för att hamna långt upp på favoritlistan. För trettio år sedan köpte jag en liten påse *Crocus tommasinianus* 'Ruby Giant', en av de allra vanligaste krokushybriderna. Jag betalade mindre

än för en påse blandat smågodis, men "investeringen" har givit bästa tänkbara ränta. Ända sedan dess har jag i princip varje år delat krokusruggarna och planterat på nya ställen. 'Ruby Giant' förökar sig nämligen rekordsnabbt! I min näst sista trädgård blommade de i hundratal, trots att jag bara hade med mig en handfull knölar och bodde där några få år. Och i min sista trädgård bredde de ut sig i tusental och bjöd tillsammans med alla frösådder av *Corydalis solida* stor nunneört på vårens största show. **Vissa växter** har väldigt dåligt rykte för att de är alltför spridningsbenägna. I ett område avskuret från omgivande ytor av en gångväg och kröken på bäcken fick *Lysimachia nummularia* 'Aurea' penningblad och *Milium effusum* 'Aureum' hässlebrodd husera fritt. På våren bildade de en effektfull gul botten [9] åt den mörklila hyacinten *Hyacinthus orientalis* 'Woodstock'.

Attraktivt inflyttningsområde

En stor skillnad mellan trädgården när vi flyttade in år 2003 och vid utflyttningen 2018 var antalet invånare. Då var det ganska tyst på tomt. De stora ödsliga gräsmattorna härbärgerade naturligtvis en hel del insekter och kryp och i de få träd som fanns landade enstaka fåglar. Men under våra intensiva trädgårdsår slog sig allt fler invånare ner, lockade av växternas mångfald. I

vårens tidiga krokusmattor brummade det av humlor. Fjärilarna var oräkneliga i högsommarens blomsterhav. Insekterna drog till sig fåglar, som dessutom kände sig trygga när det alltid var nära till en reträttplats i ett buskage och ständig tillgång till dricksvatten och ett bad i dammen eller bäcken. Alla vattenlevande kryp lockade dit både grodor och salamandrar. Överallt har jag sett och hört uppgifter om att salamandrar inte kan överleva och föröka sig i en damm med fiskar. Men i våra dammfiskars diet ingick nog inte salamanderägg och -yngel. De samexisterade i alla fall utan problem. Den enda besökare vi aktivt försökte mota bort var hägern som uppfattade dammen som ett lättillgängligt smörgåsbord.

Visserligen finns det forskning som visar att en trädgård med inhemska växter kan hårbärgera flera olika insektsarter än om man odlar trädgårdsväxter från andra länder. Men en "vanlig" villaträdgård innehåller förhållandevis få svenska växter. När RHS gjorde en undersökning i engelska trädgårdar visade det sig att det fanns flest insekter (och andra djurarter) i de utpräglade samlarträdgårdarna. Så jag tror knappast att vi trädgårdsamatörer gör våld på den biologiska mångfalden genom att odla allt spännande vi kan uppbringa från plantskolor och frölistor.

Trädgårdsvänner

Det är inte trädgården jag kommer att sakna nu när vi har lämnat den. Jag tror att den är i goda händer, hos människor som kommer att älska den. Och det finns så mycket spännande och oprövat att odla i vår grekiska olivlund, växter som jag tidigare bara kunnat drömma om att ha på friland. Men jag kommer att sakna alla entusiastiska trädgårdsbesökare [3, 10] och härliga odlarvänner som kommit till oss med goda råd och uppmuntrande kommentarer genom åren. Det är inte riktigt samma sak att bara ha kontakt och kunskapsutbyte på sociala medier.

Kanske kommer jag även att sakna *blad* [12]. Vi har alltid älskat bladväxter – särskilt de saftigt frodiga som trivs i skuggan tillsammans med ormbunkar och sirliga gräs. Men nu är det sol, sten och torr röd lera som sätter gränserna. Och det är spännande och roligt att ta itu med nya utmaningar!

.....
WWW

www.fryle.se

www.instagram.com/frylegarden/

9

10

11

12

9. Mörkt lila *Hyacinthus orientalis* 'Woodstock' i en gul matta av *Lysimachia nummularia* 'Aurea' penningblad och *Milium effusum* 'Aureum' häslebrodd.

10. Besökare i alla åldrar kom och tittade på trädgården. Dammen hade störst dragningskraft på dem alla.

11. Många av växterna valdes utifrån bladverkets färg och form för att få ett omväxlande spel mellan olika nyanser och strukturer.

12. Ormbunkar i trädgårdens allra skuggigaste hörn. Från vänster: frilandsadiantum *Adiantum pedatum* 'Imbricatum', hjortunga *Asplenium scolopendrium* 'Crispum', och kambräken *Blechnum spicant*.